

אורות וכלים

פרשת תרומה מביאה אותנו אל עולם הסמלים והטקסים של היהדות. האידיאות המופשטות הופכות למעשים מוחשיים, דבר היוצר אוטומטית, מתח רב. למתח זה אתייחס בשורות הבאות, תוך שאיעזר, בהיסוס מה, באחד המוטיבים המרכזיים של הקבלה, על פי הסברו של הראי"ה קוק (אורות, קכב). את דבריו אצטט להלן שזורים בהסברי.

עולם בתהליך תיקון

בעולם דימויים עשיר ונועז, מנסה הקבלה לתאר את יחסינו אל הקב"ה, ומתוך כך, גם את יחסנו לעולם ולאדם. בין דימויים רבים אלה בולט במיוחד "שבירת הכלים". הקבלה מתארת את המציאות כמבנה של ספירות, המורכבת מאורות וכלים, כלים המכילים אורות. אור בתוך כלי? התיאור מוזר, אך גם המציאות מוזרה. אולם כל נהג, יכול ליצור לעצמו אנלוגיה פשוטה לתיאור הקבלי: הצמיג הוא "כלי", המכיל בתוכו אוויר, הכרחי – כאוויר לנשימה. כל נהג התנסה וודאי בטראומת ה"פנצ'ר" ברגע קריטי. אולם, יש אפשרות טראומטית אחרת, ב"ה נדירה יותר. אם בטעות, לחץ האוויר יגבר מדי, הצמיג יתפוצץ. נקצין במקצת את האנלוגיה. נתאר לעצמינו שהצמיג ממולא לא באוויר אלא ב"אורות" מיוחדים. או אז, כדי לתקן את הצמיג, נהיה חייבים ללקט את האורות שנתפזרו, כדי שניתן יהיה למלא אתם את הצמיג החדש או המחודש.

כמו באנלוגיה, על פי הקבלה, קיים היה עולם, "עולם התוהו", עולם עם כלים ואורות. אולם, האורות היו רבים ועצומים מדי, מכדי שהכלים יוכלו להכיל אותם. הכלים נפלו ובחלקם הגדול נשברו, וניצוצות האורות התפזרו. זאת הייתה קטסטרופה קוסמית, שקדמה לעולמנו זה. שלב נוסף של התפתחות היה הכרחי. ספירות חדשות הופיעו, התמזגו עם הראשונות, ו"תקנו" אותם. במזיגה הזאת שבין העולמות אנו מצויים. זהו "עולם התיקון" או אולי יש לומר, עולם בתהליך תיקון.

הפוליטיקה של שבירת הכלים

החסידות קראה את הספרות הקבלית כייצוג של הנפש האנושית. הראי"ה קוק קיבל באופן חלקי את המפתח הזה, והסביר על פיו את רעיון "שבירת הכלים". הכלים, לפי פירושו של הראי"ה, מתארים את המסגרות שבחינו, את הנורמות על פיהן אנו מתנהגים "בשמירת המידות הטובות וכל דת ודין". לפעמים הכלים נשברים. המסגרות הללו נשברות בהתפרצויות הבאות משני כיוונים הפוכים. הן נפרצות על ידי פושעים "מצד קלות דעת והפקרות", אך גם על ידי האידיאליסטים המרגישים

שהמציאות אינה מספיק יפה: "האידיאליסטים הגדולים רוצים בסדר יפה וטוב, מוצק ואדיר כזה, שאין בעולם לו דוגמא ויסוד, על כן הם מהרסים את הבנוי לפי מדת העולם". לפי הראי"ה קוק יש בעולם התוהו רמות שונות. יש כיוונים שפלים "שהנטייה האידיאלית היותר עליונה נגעה בהם רק נגיעה כל שהיא, הם רק מחבלים ומהרסים". לעומת זאת הנשמות הגבוהות "מבקשות הן אור גדול מאד, כל מה שהוא מוגבל, מוקצב ונערך, אינן יכולות לשאתו... שאיפתן הבלתי-סופית לא תכלה, הנן מתלבשות בכלים שונים, שואפות הרבה יותר ויותר מהמידה, שואפות ונופלות". יתירה מכך לפעמים השאיפות הגדולות מביאות את הנפשות אל הפשע "רואות שהנן כלואות בחוקים, בתנאים מוגבלים שאינם נותנים להתרחב לאין קץ, למרומים אין די, והנן נופלות בתוגה, ביאוש, בחרון, ומתוך קצף - ברשע, בזדון, בשפלות, בכיעור, בתיעוב, בהירוס, בכל רע". המהפכות הגדולות, מצליחות בהבטחתן "עולם ישן עד היסוד נחריבה", הן לא מצליחות לבנות עולם חדש על חורבות העולם הישן. בעל הנפש הגדולה, בעל האורות הופך פעמים רבות למסוכן. בני האדם הסבירים, המכונים בבז' 'בורגנים', "החלשים שבעולם הבנוי, בעלי השיעור והנימוס" מפחדים מהשאיפות האינסופיות הללו, ורואים ברעיונותיהם "אש אוֹכֶלֶה... מוֹקְדֵי עוֹלָם" (ישעיה לג, יד). הראי"ה קוק מבקש מאתנו לא לפחד מהאורות החדשים המתגלים. עולם התיקון חייב לקום על ידי המזיגה בין האידיאליזם האוטופי לבין ארגון המציאות בצורה שהיא תוכל להתקיים. בניית העולם מחייב לחיות עם כבלי הנורמות.

דוגמה קשה ביותר לשבירת הכלים בגלל האורות התקיימה ללא ספק במהפכה הצרפתית שהפכה לשלטון הטרור. קל וחומר, במהפכות האדומות בהן השתתפו רבים מבני עמינו. הרבה פרשיות נכתבו בהיסטוריה על ידי יהודים בעלי לחץ-אור גבוה מדי. ואני מתוודה בפניכם שברבות מפרשיות אלו אני מתבייש, למרות שהיהודים שפעלו בהם התנכרו באופן מוחלט מכל יחס אחווה ליהודים האחרים. כזאת היא פרשת המהפכות הקומוניסטיות בגרמניה ובהונגריה אחרי מלחמה העולם הראשונה, שלעניות דעתי היו קטסטרופליות בשביל עמנו. הבאתי דוגמאות פוליטיות, הנוגעות לעולם ה"מקרו", אולם שבירת הכלים קיימת גם בתחום האישי. אנשי עולם התוהו הן דמויות המקסימות אותנו לפעמים בכריזמה שלהם. הן מעטרות את מוספי העיתונים בזכות כיסופיהם אל האורות. אולם אלה הם דמויות שפעמים רבות מדי, זורעות הרס וחורבן. זכור עדיין לרבים מאתנו דמותו של צ'רלס מנסון, שהוליך את "משפחתו" לביתו של איש הקולנוע האפל רומן פולנסקי, בו רצחו בין היתר את אשתו השחקנית שרון טייט. מנסון ביטא ברצח הזה את היותו מעל לחוק. כפי שכתב הראי"ה קוק הם "מחבלים ומהרסים, והם הם המושרשים בעולם-התוהו בערכו הנשפל".

הנמלה והצרצר

עד כאן דוגמאות לכך שהאידיאליזם יכול להפוך להרסני. ואף על פי כן, יש קדושה באורות. אלא, שהאורות זקוקים לכלים, האידיאה המופשטת זקוקה למעשה הקונקרטי. בניית הכלים הוא עולם התיקון. בעיני, הדוגמה היפה ביותר לכך, קרובה אלינו מאוד. האהבה היא האור, הנישואים הם הכלי. הטראומה של צמיג ללא אוויר, כלי ריק ברורה לכולנו. מצד שני עלינו להבין שרק הכלי יוכל לשמור על האורות.

לדאבוננו, לא מעט פעמים הופכת הזוגיות לכלי ריק חסר אורות. כנגד זה חייב האדם להילחם בכל כוחו, ליצור בתוך החיים הרגילים נאות מדבר בו ישמור על אורות הרומנטיקה. אך גם הרומנטיקה מסוכנת. הרבה יצירות רומנטיות מתארות את האור הרב השובר את הכלים, את הסערות ההרסניות עליהן האדם אינו יכול לשלוט. מתוך כך, באים בני אדם לחשוב שהכלים כולאים אותם, והם שוברים את הכלים. זהו עולם התוהו המפתה. אדרבה, באופן פרדוכסלי עלינו לבנות את הנישואים ככלי המסוגל לשמור על אורות האהבה. ואולי לא אבסורד לצפות לעולם התיקון, בו אורות וכלים יכולים להתקיים בהרמוניה. או אז יוכל להתקיים ברכתו של קהלת (ט, ט): "רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ כָּל יְמֵי חַיֵּי הַבְּלָאָה", שהרי "אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה בּוֹז זְבוּזוֹ לוֹ" (שיר השירים ח, ז). וכמו שנאמר במודעות "דרושים", למרות שהדברים כתובים במין זכר, הם נאמרים על שני המינים.

מאז הילדות למדנו על היחס בין הכלים לאורות, במשל הנמלה והצרצר: הנמלה "אֲשֶׁר אֵין לָהּ קֶצֶין שֹׁטֵר וּמִשָּׁל, תִּכְיִן בְּקִיץ לַחֲמָה אֲגָרָה בְּקֶצֶיר מֵאֲכָלָהּ (משלי ו ז-ח), מול הצרצר המנגן ושר. משוררים וסופרים הזדהו תמיד עם הצרצר. אולי הצרצר, "משורר הדלות", הוא אומן גדול, אך, אם למוסך אתה נזקק: "לֵךְ אֶל נְמָלָה... רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם". ואולי למרות הכל, כפי שלימד אותנו הראי"ה, עולם התיקון שייך ל"נמלה וצרצר בע"מ".